

TURİZMİN BÖLGESEL KALKINMAYA ETKİLERİ: RİZE AYDER TURİZM BÖLGESİ ÖRNEĞİ¹

The Effects of Tourism on Regional Development: Rize Ayder Tourism
Region Example

Recep Ali ÇAKIR² Ali Rıza SANDALCILAR³

Öz: Bölgesel kalkınmanın belirleyicilerinden biri de turizm sektörüdür. Bu bağlamda turizm toplumsal refahı arttırmaktadır. Bu çalışmada, Rize Ayder Turizm Bölgesine gelen ziyaretçilerin harcama davranışları ile bölge ekonomisine katkıları ve bölgesel kalkınmaya olan etkileri analiz edilmiştir. Bu amaçla bölgeye gelen yerli ve yabancı, konaklamalı turistlere bir anket yapılmıştır. Ankette turistlerin demografik özellikleri, gelir durumları, tatil için ayırdıkları bütçeleri ile tatil boyunca konaklama, yiyecek-içecek, alışveriş/hediyeleşik eşya, günlük aktiviteler ve kaplıca gibi harcama davranışları tespit edilmeye çalışılmıştır. Analiz sonuçlarına göre ankete katılan turistlerin günlük konaklama harcamalarının ortalama 202,65 TL, günlük yiyecek-içecek harcamalarının ortalama 55,25 TL, günlük alışveriş/hediyeleşik eşya, aktiviteler ve kaplıca gibi diğer harcamalarının ortalama 53,85 TL ve toplamda günlük ortalama harcama miktarının 311,75 TL olduğu tespit

ABSTRACT: One of the determinants of regional development is the tourism sector. In this context, tourism increases social welfare. In this study, the spending behaviors of visitors coming to Rize Ayder Tourism Region and their effects on regional economy and regional development were analyzed. For this purpose, a questionnaire was applied to local and foreign tourists visiting the area. In the questionnaire, it was tried to measure tourists' demographical features, income status, and other spending behaviors such as budget allocated for holiday, accommodation, food and beverage, shopping, souvenirs, daily activities and spa during the vacation. According to the results of the analysis, tourists' daily expenditure is averagely 202,65 TL, daily food and beverage expenditure is averagely 55,25 TL, other expenditures such as daily shopping/souvenirs, activities and spa are averagely 53,85 TL, and their total daily expenditure amount is 311,75 TL on average. The number of tourists staying in Ayder Tourism

¹ Bu çalışma Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi BAP Koordinatörlüğü birimince desteklenen Doç.Dr. Ali Rıza SANDALCILAR'ın yönetici, Recep Ali ÇAKIR'ın araştırmacı olduğu SYL-2018-832 nolu projenin sonuç raporundan ve Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalında kabul edilen Doç.Dr. Ali Rıza SANDALCILAR'ın danışmanlığında yürütülen Recep Ali ÇAKIR'ın yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

² Yüksek Lisans Mezunu, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, SBE, İktisat Anabilim Dalı, ralicakir@gmail.com

³ Doç.Dr. Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü, aliriza.sandalcilar@erdogan.edu.tr

Hakemli Araştırma Makalesi Peer-reviewed Research Article		
Başvuru Submission	Kabul Accept	Yayın Publish
03.10.2018	16.11.2018	30.12.2018

edilmiştir. Ayder Turizm Bölgesine gelen konaklamalı turist sayısı 2017 yılında 244.296 kişidir. Buna göre 2017 yılında bölgeye gelen konaklamalı turistlerin bölge ekonomisine veya ekonomik yönden bölgesel kalkınmaya katkısının günlük ortalama 208.654,28 TL, aylık ortalama 6.259.628,40 TL ve yıllık ortalama 75.115.540,80 TL olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ekonomik Kalkınma, Turizm, Rize, Ayder, Fırtına Vadisi.

Region was 244.296 in 2017. Accordingly, it was determined that the contribution of the tourists staying in the area to the regional economy or economically to regional development in 2017 is averagely 208.654,28 TL per day, 6.259.628,40 TL per month and 75.115.540,80 TL per year.

Key words: Economic Development, Tourism, Rize, Ayder, Fırtına Valley

GİRİŞ

En hızlı büyüyen ve gelişen ekonomik sektörlerden biri olan turizm sektörü, dünya gayri safi milli hasılasının (GSMH) önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. Turizmin milli gelire olan katkısının yanında, sağladığı döviz geliri ile ödemeler dengesi açığı bulunan ülkelerde bu açığın kapanmasına yardımcı olmaktadır. Kalkınmanın bölgelerden başladığı gerçeğini dikkate alarak turizm, geliştiği bölgelerde geniş kitlelere iş imkânı sağlaması nedeniyle istihdamın da en yoğun olduğu sektörlerden biridir. Turizm sektörü, aynı zamanda ülkeler için etkin ve maliyetsiz bir pazarlama ve reklam aracı olma özelliğini de taşımaktadır. Birçok sektörü doğrudan ve dolaylı olarak etkilemesi ile turizm, ekonomik gelişmenin sürükleyicisi ve destekleyicisi durumundadır. Ekonomide kısa sürede harekete geçirilebilecek en büyük döviz kaynağına, ekonomik büyüme ve kalkınmaya önemli katkı sağlama potansiyeline sahip olan turizm, bölgeler arasındaki ekonomik ve sosyal gelişim farklılıklarını gidermeye yardımcı, kaynak yatırımı ve dolayısıyla elde etmenin maliyetsizliği ile bacasız sanayi niteliğindedir.

Turizm bir ülkenin ekonomik ve sosyal kalkınması ve ekonomik darboğazlardan kurtulması için etkili bir çıkış yolu olarak görülebilir. Turizm, fabrika kurmadan, üretim maliyetine ve ihracata konu olmadan döviz girdisi sağlayan, istihdam sağlayarak işsizliği azaltan ve birçok sektörü harekete geçiren dinamik bir sektördür. Ülkelerin kalkınmaları kırsaldan ve bölgelerden başlamalıdır. Kırsal bölgelerin kalkınmasının dinamiklerinden tarım, hayvancılık ve sanayinin yanında elverişli tarihi, kültürel ve turistik coğrafi durumları ile turizm önemli bir seçenek olarak öne çıkmaktadır. Bölgelerin turizm potansiyelleri, tarım ve sanayi ihmal edilmeden ve

çevre tahribatına neden olmadan, ekonomik kalkınmayı sağlamak üzere önemle ve kararlılıkla değerlendirilmelidir.

Türkiye, turizm arzı ve coğrafyası yönünden oldukça avantajlı bir konumdadır. Turizmin her çeşidinin yaşanabildiği ülkede turizm sayesinde kalkınmak ve ekonomik krizlerden kurtulmak daha kolay olabilir. Bir bölgesinde kış turizmi yaşanırken diğer bir bölgesinde yaz turizmi yaşanabilen Türkiye'nin bu kapasitesini en iyi şekilde değerlendirmesi gerekir.

Türkiye'de turizme elverişli bölgelerden biri de Doğu Karadeniz bölgesidir. Bölge, başta tabiat ve yayla turizm olmak üzere, kış turizmi, sağlık turizmi ve av turizmine elverişlidir. Bu bağlamda çalışma bölgesi olarak Rize Ayder Turizm Bölgesi ele alınmıştır.

Çalışmanın amacı, Rize Ayder Turizm Bölgesine gelen ziyaretçilerin harcama davranışları ile bölge ekonomisine olan katkıları ve bölgesel kalkınmaya olan etkilerini tespit etmektir. Çalışmada turizm, ekonomik kalkınma, bölgesel kalkınma gibi kavramları incelendikten sonra Ayder Turizm Bölgesine konaklamalı gelen ziyaretçiler üzerine bir anket uygulaması yapılmıştır. Anket sonucunda elde edilen veriler analiz edilerek turizmin bölge ekonomisine katkıları ve bölgesel kalkınmaya olan etkileri tespit edilmeye çalışılmıştır.

1. Turizm Kavramı

Turizm kavramı ilk kez 1905 yılında Guyer-Feuler tarafından tanımlanmıştır. Guyer-Feuler göre turizm, gittikçe artan hava değişimi ve dinlenme gereksinimleri, doğa ve sanatla beslenen göz alıcı güzellikleri tanıma isteğine; doğanın insanlara mutluluk verdiği inancına dayanan ve özellikle ticaret ve sanayinin gelişmesi ve ulaşım araçlarının kusursuz hale gelmelerinin bir sonucu olarak, ulusların ve toplulukların birbirlerine daha çok yaklaşmalarına olanak veren modern çağa özgü bir olaydır (Demirel, 2012: 24).

Literatürde turizm kavramı çok farklı şekillerde tanımlanmıştır. Yıldız (2011)'de turizmi, insanlar, sürekli yaşadıkları yerlerden geçici sürelerle ayrılarak başka ülke veya bölgelere gitmekte ve buralarda gezip-görme, dinlenme, eğlenme, öğrenme gibi psikolojik ve sosyokültürel ihtiyaçlarını karşılamak şeklinde tanımlanmaktadır. Turizm çok karmaşık ve dinamik bir kavramdır. Bu nedenle turizmi basit bir şekilde anlatmak güçtür. Dünya Turizm Örgütü (UNWTO) turizmi, kişilerin ikamet ettiği yer dışındaki bir yere bir yılı aşmamak üzere, boş zaman değerlendirme, gezip görme, inanç, kültür, sağlık ve iş gibi amaçlarla yaptıkları seyahat ve konaklama aktiviteleri olarak tanımlamaktadır (Özdemir, 2017: 1).

Turizm, insanların boş zamanlarını değerlendirmek amacı ile yapılan maddi bir kazanç elde etmeksizin ve politik faaliyetlerde bulunmaksızın toplu veya bireysel olarak yapılan seyahatlerde gidilen yerde en az bir gün, ya da bir geceleme yapılarak bu süre içinde dinlenme, eğlenme, merak, spor, din, sağlık için yapılan ziyaretler, kültürel faaliyetler, dost ve akraba ziyaret etme gibi etkinliklerden en az birinin gerçekleştirilmesi ve bu süreç içinde ortaya çıkan ihtiyaçlar ile ilişkileri kendisine konu alan sosyal, ekonomik ve kültürel bir faaliyet ve bir hizmet endüstrisidir (Akıllı, 2004: 18-19).

Turizm; turist, turizm işletmeleri, turizm organizasyonlarının oluşturduğu alt sistemler ve bu alt sistemlerin ekonomik, sosyal, politik, hukuki, teknolojik ve ekolojik olan ilişkilerine dayanan ve 41 farklı sektörü kapsayan bir yapıdan oluşmaktadır (Kozak, 2013: 7).

Ekonomistler ise turizmi ekonomik boyutu ile ele alarak tanımlarında turizmin ekonomik katkısını vurgulamıştır. Bu kapsamda Edmond Picard tarafından turizmin ana fonksiyonunu ülkeye yabancı döviz girişini sağlamak ve turist harcamalarının ekonomiye yaptığı katkıları araştırmak olduğunu öne sürmüştür (Demirel, 2012: 24-25).

Turizm çok yönlü doğasından dolayı ekonomi, istihdam, çevre, yerel halk ve turist üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Özellikle küreselleşmenin ve rekabetin hızla artış gösterdiği günümüz dünya ekonomisinde, turizm pastasından pay almak isteyen destinasyonlar ve işletmeler markalaşma çalışmalarına yoğunluk vermekte, kaliteli turistik ürün imajı ile müşteri memnuniyeti ve sadakati oluşturmaya çalışmaktadırlar. Her geçen gün hızla büyüyen turizm sektöründe; rekabet gücünün elde edilmesi, uzun dönemde de sürdürülmesi, pazar payı ile turizm gelirlerinin arttırılması, kısacası turizmin sürdürülebilirliğinin sağlanması, turizm bölgesinde yaşayanların ekonomik, kültürel ve sosyal açıdan da daha refah bir yaşam sürmesine imkân vermektedir (Türkeri, 2014: 1).

Turizm, çok taraflı aktivitelerden oluşan karma ürün/hizmet karakterinde bir olgudur. Turizm birçok ekonomik, kültürel, doğal alt sektörlerin girdilerini kullanırken diğer birçok faaliyetin de girdisini teşkil etmektedir. Dolayısıyla girdi ve çıktı yönünden etkileri yüksek olan bir faaliyet alanıdır. Bu özelliği itibarıyla, turizm, insanların, hangi amaçla katılırsa katılınsınlar, çağdaş bir tüketim ürünüdür. Bunun ötesinde, turizm ülkelere, bölgelere ve otuzu aşkın sektöre sağladığı ekonomik katkı, sektöre, özellikle gelişmekte olan ülkelerde/bölgelerde bir tanıtım ve gelir kaynağı olarak bakılmasına yol açmıştır. Türkiye'de turizmin önemi çok erken idrak edilmiş, kamu ve özel kesimde örgütlenmeler ve kurumlaşmalar oluşturulmuştur. Ancak, turizmin çok taraflı bir karma olduğu gerçekliği ve dolayısıyla buna uygun zincirleme yatırım, tanıtım,

nitelikli ürün ihtiyacı doğrultusunda etkili gelişmeler sağlamamıştır. Zira adeta döviz dayalı bir turizm politikası ile hatalı bir strateji kurgulanmıştır. Dünya ve/veya bölge politikalarında ve ekonomide güçlü olan ülkeler, aynı zamanda iyi tanınan ülkelerdir. Turizmin döviz kapısı olarak görülmesi ile tanıtma vasıtası olarak algılanması arasında bir fark yoktur (İstanbul Ticaret Odası, 2001: 7).

Turizm; dinlenmek, eğlenmek, gezmek-görmek, çeşitli kültür ve uygarlıkları tanımak, tarihi ve kültürel özellikleri görmek amacıyla yapılan, merak ve öğrenme gibi insani ihtiyaçların karşılanmasına yönelik, bir ülkeye veya bölgeye yerleşme ve ticaret amaçlı olmayan seyahat ve gezileri kapsayan, sosyal, kültürel, psikolojik ve ekonomik etkileri olan faaliyetler bütünüdür.

2. Ekonomik Kalkınma

Kalkınma, iktisat yazınında tanımlanması oldukça karmaşık olan bir kavramdır. Geniş tartışmaların yaşandığı kalkınma literatüründe söz konusu kavramın büyüme, yapısal değişim, sanayileşme ve modernleşmeyle bağlantıları ele alınmış ve ortaya çıkan farklılıklar incelenmiştir. Dolayısıyla tanımlanması bile tartışmalı olan bu kavramla ilgili, geri kalmış toplumların hem ekonomik olan hem de ekonomik olmayan kendi öz kaynaklarını içine alacak yeni bir tanımın yapılması zordur. Ancak kalkınma kavramının tanımlanması aslında tam da ekonomik ve ekonomik olmayan kaynakları bir bütün olarak içinde barındıracak yerden başlatılması gerekmektedir. Nitekim kalkınmayı sermaye ve teknoloji ikilemine mahkûm ederek sadece bu iki faktörün birikimine bağlayan anlayışlara karşın yeni bir kalkınma kavramı geliştirebilmek gerekir (Crocker, 1991: 459). Böylece kalkınmayı kabaca iktisadi büyümeyle ve teknoloji-sermaye yönlü bir unsur olarak gören anlayışlardan ayırıp daha geniş bir çerçevede ele almak mümkün olacaktır (Özyakışır, 2011: 48).

Kalkınma; ülkenin ekonomik, toplumsal, siyasal yapılarının değişerek insan yaşamının maddi ve manevi alanda ilerlemesi ve giderek toplumun refahının artmasıdır. Bu bakımdan kalkınma sadece genel sayılarla belirlenen ekonomik büyümeyi içermekle birlikte bunu aşmaktadır. Ekonomik kalkınma toplumun maddi refahını sağlama yönünde çok önemlidir, ancak tek başına kalkınmışlığı ifade etmeye yeterli değildir. Kalkınma kavramı iktisat disiplini içinde olduğu kadar iktisat disiplini dışında da karşılığını bulan bir kavramdır. Kalkınmayı ekonomik büyümeden ayıran en önemli unsur, toplumun genelini kapsamasıdır. Ekonomik büyüme, bir ülkenin üretim kapasitesinin ve bu kapasitenin kalitesinin artmasıdır. Bu artış yapısal olarak ekonomik olmayan toplumsal

unsurlara yansıdığında sosyal kalkınmadan bahsetmeye başlayabiliriz (Özbek, 2010).

Kalkınma olgusu, normatif bir terim olmasının yanında, tanımlanması oldukça güç kavramlardan biri olarak kabul edilmektedir. Buna neden olarak, her ülkenin iktisadi, sosyal ve siyasi yapıları, doğal kaynakları, eğitim düzeyi vb. koşulların farklı olması gösterilmektedir. Dolayısıyla, iktisadi kalkınmayı değişmez bir ölçüye dayandırmak ve bütün ülkeleri aynı biçimde varsaymak oldukça güçtür (Özgüven, 1998: 99).

Kalkınma, teknoloji ve üretimde meydana gelen gelişmelerle beraber ortaya çıkan toplumsal ve iktisadi gelişmeleri kapsamaktadır. Kalkınma, gelir dağılımındaki iyileşmeyle birlikte dağılımda adaleti de içermektedir (Arslan, 2013). Gelir dağılımının daha adil ve eşit dağılması, Türkiye’de ele alınması gereken konulardandır. Bunun için yatırımların, üretimin ve istihdamın artırılmasına çalışılmalıdır (Altınok vd, 2016: 286).

Kalkınma, genel olarak bir ülkenin milli gelir düzeyinde meydana gelen sürekli artışa bağlı olarak ekonomik, sosyal ve siyasal yapısında meydana gelen değişimleri içeren bir süreç olarak nitelendirilmektedir (Çeken, 2008: 294).

Kalkınma ve büyüme farklı kavramlardır. Ancak gelişme kavramı, iktisat literatüründe kalkınma anlamında kullanılmaktadır. Bu iki kavramın birbirinin yerine eş anlamlı olarak kullanılmasında sakınca görülmemekte ve çoğu zaman da yazında kullanılmaktadır. Gelişme kavramında, kalkınma kavramında olduğu gibi kalitatif özellikler ağır basmaktadır. İktisadi büyümeyi sadece gayri safi milli hâsıladaki artış ile açıklayan yaklaşımlar ağırlıktadır. Bu yaklaşımlara göre gayri safi milli hasıla artışı sağlayan her ülke kalkınmıştır. Fakat sadece bu artışla yeterli görülen bir ekonomik büyümenin, karşı karşıya bulunduğu bazı problemler vardır. Bunların başında geniş kitlelerin yoksullaşması, aşırı bölgesel dengesizlikler, doğal çevrenin tahribi ve uzun dönemde büyüme koşullarının aşındırılması vb. sorunlar gelmektedir (Karataş ve Çankaya, 2010: 32).

Kalkınma, bir ülkenin ekonomisinde belirli dönemler aralığında ortaya çıkan gelişme ve büyüme, üretilen ürünlerin kalitesinde, toplumun yaşam standartlarında ya da üretim mekanizmasında gelişmelerin yaşandığı ekonomik ortamı ifade etmektedir. Bir ülkede oluşan niceliksel ve niteliksel yönde gerçekleşen tüm pozitif yönlü ilerlemelerin bir arada yer almasıdır. Ülkelerin GSMH’nın büyüklüğü niceliksel durum olurken;

demografik yapı, gelir dağılımı, sosyal refah ise, niteliksel durum içerisinde değerlendirilir (Sevinç, 2011: 40).

Son yıllarda kalkınma üzerine yapılan çalışmalar, ülkeler arasındaki kalkınmışlık farklılıklarını azaltmanın yanı sıra, kamu ve özel sektör arasındaki koordinasyonu ve dayanışmayı arttıracak, bilginin sektörler arasındaki yayılımını kolaylaştıracak, Araştırma-Geliştirme (Ar-Ge) çalışmalarının artması ile rekabetin sürükleyicilerinden biri olan inovasyon süreçlerinin hızlanmasını sağlayacak faaliyetler üzerine yoğunlaşmaktadır. Bu bağlamda inovasyon, iktisadi büyümenin tetikleyicisi ve iktisadi kalkınmanın itici bir gücü olmasının yanı sıra, orta ve uzun vadede ülkelerin rekabetçi yapılarını korumaları ve sürdürmelerini sağlayan önemli bir faktör olarak değerlendirilmektedir (Işık ve Kılınç, 2012: 32).

Yoksullar için eğitim, beslenme, sağlık ve istihdam olanaklarının sağlanması bu yaklaşımın temel öğeleridir. Bu bakış açısı, başarılı gelişme endeksini hesaplamak için GSMH ile birlikte sağlık ve eğitim ölçekleri kullanan Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı'nın İnsan Gelişme Endeksinden esinlenmiştir (Harris, 2000: 3).

Kalkınma, herkesin temel hak ve temel sağlık, adalet, güvenlik, istihdam ve eğitim hizmetlerine ve bilgi kaynaklarına kolayca ulaşabildiği, piyasa koşullarının adil bir şekilde işlediği, katılımcı, cinsiyet dengeli, demokratik ve kültürel dönüşümlere açık, saydam/hesap verebilir yönetim yapılarına sahip, toplumsal anlamıyla tüm dezavantajlı grup ve tabakaların ortadan kalktığı, sorun çözme yeteneği gelişmiş, doğal kaynakları koruyan ve geliştiren, insanların geleceğe güvenle baktığı toplum ya da topluluklar yaratma eylemidir (Açıkalın ve Saltık, 2007: 8).

Kalkınma; ekonomik büyüme ile birlikte, eğitimde, sağlıkta, teknolojide, ulaştırma ve haberleşmede, kültürel alanda toplumun refah seviyesinin yükselmesi olarak tanımlanabilir. Kalkınma, toplumda eğitim seviyesinin yükselmesi, okullaşma oranının artması, eğitim ve öğretimde olanakların gelişmesi, sosyal ve kültürel faaliyet imkanlarının artması, daha uzun yaşam süresi, herkese daha iyi sağlık hizmetlerinin sunulması, siyasal alanda daha şeffaf ve katılımcı, demokratik bir yönetim, adil hukuk sistemi gibi her alanda toplumun çağın gereklerine ulaştıracak bir gelişmenin sağlanmasıdır. Kalkınma, toplumun bütün fertlerini adil bir şekilde kapsayacak bu gelişmelerle bir refah toplumunun oluşmasını sağlayacak gelişmelerin bütünü olarak tanımlanabilir.

Kalkınma literatüründe kabul edilen genel görüş, kalkınmanın sadece üretimin ve kişi başına gelirin artmasından

ibaret olmadığıdır. Bunun yanında olumlu yöndeki yapısal değişimlerle sosyal, kültürel ve ekonomik yapının da çağın gereklerine uygun olarak topyekün değişmesi anlamına geldiği söylenebilir.

3. Bölgesel Kalkınma İle Turizm Arasındaki İlişki

Bölgesel kalkınmayı olumlu yönden etkileyen sektörlerden biri de turizm sektörüdür. Turizm faaliyetlerinin yaşandığı bölgelerde küçükten büyüğe bütün ekonomik birimlerin bölgesel kalkınma sürecine katıldıkları görülmektedir. Turizm, ekonomik büyümenin yanından toplumun sosyal ve kültürel yönden gelişmesini sağlamaktadır. Turizm, özellikle kırsal bölge kalkınmasında tarım, hayvancılık ve ormancılık ile birlikte, dengeli ve birbirini destekleyecek politikalarla geliştirilmesi gereken önemli bir sektördür. Turizmin geliştiği bölgelerde yeni işletmelerin açılması, hizmet sektöründe yeni yatırımların gelmesi mümkündür. Bütün sektörleri etkileyen, ekonomik ve ticari faaliyetleri tetikleyen turizm, domine etkisi ile topluma ekonomik ve sosyal dinamizm kazandırabilir. Fakat olumsuz yönüyle turizm, çevre kirliliği, doğanın tahrip edilmesi, tarım alanlarının turizm yatırımlarına dönüşmesi gibi etkileri vardır. Ayrıca tarım ve orman alanları plansız bir şekilde turizme açılması, turizm adına tarım ve sanayi sektörlerinin ihmal edilmesi veya alternatif oluşturulması turizmin olumsuz etkilerindedir. Turizm kendine özgü olarak, yeterince mevcut bulunan tarihi, kültürel, coğrafi ve doğal kaynakları ile kendi dinamizmi içinde gelişmesini sağlayacak politikalar geliştirilmelidir.

Ekonomik kalkınma ve sosyal gelişme politikaları, bölgelerarası gelişme farklılıklarını en aza indirme amacı taşımaktadır. Bölgelerarası dengesizliğin giderilmesinde ise turizm sektörünün önemli bir rolü bulunmaktadır. Öyle ki, dünyada kalkınmaya yönelik yaklaşımlara paralel olarak, 1970'li yıllardan itibaren, turizm algısında da önemli değişimler olmuştur (Gezici, 1998: 53).

Turizm, ekonominin diğer sektörlerine oranla ülkenin geri kalmış ya da az gelişmiş bölgelerindeki ekonomik gelişme için daha etkili alternatif fırsatlar sunmaktadır. Turizm sektörünün bu tür bölgelerde gelişmesi, yerel el sanatları, hediyelik eşya vb. yöresel faaliyetlerin, hizmetlerin gelişmesine neden olacaktır. Bu durum, söz konusu bölgeye parasal olarak bir kaynak ve teşvik sağlayacak ve yerel halk bölgedeki otellere/işletmelere yöreye özgü mal ve hizmetleri sunma olanağına kavuşacaktır. Böylece buna benzer faaliyetlerin yaygınlaşması ve gelişmesiyle birlikte, bölge ekonomisine önemli katkılar sağlanacaktır. Turizmin bir ülkenin daha az gelişmiş

bölgesinde tanınması ve yaygınlaşması sonucu daha gelişmiş bölgesine oranla yerel halkın ekonomik zenginliğini büyük oranda etkileyebileceğini söylemek mümkündür (Bahar ve Kozak 2006: 141).

Turizm, dünya ülkelerinin dış ticaret hacminde önemli bir yeri olan, kapsamlı ve birbiri ile ilişkilendirilebilecek onlarca sektörün bir arada bulunduğu bir sistemdir. Turizm faaliyeti parasal değerlerle, doğal ve tarihsel değerler arasında bir değişimi oluşturmaktadır. Böylece ekonomik bakımdan yeterli düzeyde gelişmemiş ülkeler veya bölgeler doğal ve tarihsel değerlerini sunarak gelir elde ederler. Ekonomik üretim ve çalışma alanlarını, çeşitlerini genişletirler ve zenginleştirirler (Kabasakal, 2007: 8).

Turizm gelir ve istihdam kaynağı olmanın yanı sıra, özellikle turizmin geliştiği bölge halkı için refah ve gelişme ortamının da kaynağı olma özelliğini taşır. Turist trafiğinin yoğunluğu nedeniyle bölge halkı kitle ulaştırma sistemlerinde yüksek standartlara, yol, su, elektrik vb. altyapı hizmetlerinde iyi bir düzeye ve alış veriş ve eğlence olanaklarına kavuşurlar. Turizmin gelişmesi ile birlikte yeni iş ve istihdam olanaklarının artmasına bağlı olarak gelirin artması refah artışını beraberinde getirecektir (Akın ve Dinçer, 1991: 36).

Turizmin ülke ve bölge ekonomisine sağladığı katkılar sayesinde turizmin yapıldığı bölgelerde ekonomik bir canlanma olduğu bilinmektedir. Turizmin gelir yaratıcı etkisinin yanında istihdama katkı sağlamakta ve yatırımları hızlandırmaktadır. Fakat kalkınma sadece ekonomik olarak değil, sosyal ve çevresel unsurlar ile birlikte ele alınmalıdır (Tunçsiper vd, 2011: 93).

Turizmin bölgesel kalkınmaya etkilerini maddeler halinde şöyle sıralanabilir (Çeken, 2008: 300-302).

-Turizm sayesinde ihracı mümkün olmayan jeoekonomik varlıklar, sosyo-kültürel varlık, değer ve olaylar ile spesifik bazı hizmetler bölge için döviz kaynağı haline gelmektedir (Ohalı ve Timur, 1998: 97).

-Bölgeye gelen yerli ve yabancı turistlerin yapmış oldukları turistik tüketim harcamaları ile artan turizm talebini karşılamak amacıyla yapılan turistik yatırımlar gerek turizm sektöründe gerekse sektörü belirleyen diğer sektörlerdeki üretim faktörlerinin gelirlerini arttırır.

-Turizm, ülkede yeni iş imkânları yaratılması suretiyle bölgelerarası gelir dağılımında olumlu etki yaparak bölgelerde dengeli kalkınmaya olanak sağlamaktadır. Turizm yatırımları bir ülkenin daha az kalkınmış bölgelerinde hız kazandığında bu yatırımların bölgede yarattığı yeni iş imkânları çalışan kesimin gelirlerini

arttırmakla birlikte bölgenin gelir dağılımında da olumlu etkiler oluşturmaktadır (Robert ve Goeldner (1990)'dan aktaran: Çeken, 2003: 143).

Gelişmekte olan ülkelerde turizm kaynaklı olarak elde edilmesi düşünülen kazanımlar, toplumun sosyal ve kültürel yapısında iyileşmeler sağladığı gibi genel ekonomik yapının da sürdürülebilir prensiplerle ilerlemesine destek olmaktadır. Turizm birçok ülke için ihracat kaynağı yaratan, bölgelerarası gelişmişlik düzeyini dengeleyen, diğer sektörleri destekleyici ve geliştirici, bölgesel ve ulusal işsizlik oranını azaltan ve yeni iş olanakları yaratan ekonomik özellikler taşımaktadır (Giritlioğlu vd, 2015: 217).

4. Turizmin Bölgesel Kalkınmaya Etkileri: Rize Ayder

Turizm Bölgesi Üzerine Bir Uygulama

4.1. Rize Ayder Turizm Bölgesi

Rize Ayder Turizm Bölgesi bölgesel kalkınmaya örnek gösterilebilecek turizm potansiyeline sahip bölgelerden biridir. Bölge, yeşil doğası ve doğal güzellikleri ile tabiat turizmine, uzun süreli kar örtüsü ve kar kalitesi ile kış turizmine, irili ufaklı yaylaları ile yayla turizmine ve termal kaplıcası ile sağlık turizmine oldukça elverişlidir. Ayrıca, uluslararası değerdeki rafting parkuru ile rafting sporuna, etrafındaki doğal güzellikleriyle tabiat turizmine imkan sunan Fırtına Deresi de Ayder Turizm Bölgesi yol güzergahında bulunmaktadır.

Rize Ayder Turizm Bölgesi, Kaçkar Dağları'nın kuzey yamaçlarından başlayıp Çamlıhemşin ilçesinden sahile doğru Ardeşen ilçesinde son bulan Fırtına Vadisi, Kavron, Hala, Çat, Tunca, Durak, Çayırdüzü havzalarından ve irili ufaklı pek çok havzadan oluşmaktadır. Ayder Turizm Bölgesi ve bölgenin gidiş güzergahında bulunan ve uluslararası değere sahip parkuruyla Fırtına Deresini barındıran Fırtına Vadisi, Türkiye'nin önemli tabiat turizmi ve rafting sporu merkezlerinden biridir. Büyük Fırtına Vadisi üzerinde bulunan Ayder Turizm Bölgesi, Çat ve Hala derelerinin Fırtına deresine katıldığı Çamlıhemşin ilçe merkezinden, Hala deresi boyunca ilçenin yaklaşık 16 km güneydoğusunda ve Rize il merkezinden 87 km mesafede yer almaktadır.

4.2. Çalışmanın Amacı Ve Yöntemi

Turizm, ülkelere ve bölgelere sağladığı ekonomik, sosyal ve kültürel faydalarıyla toplumsal kalkınma için önemli bir endüstri haline

gelmiştir. Bu bağlamda bölgesel kalkınmanın en önemli sağlayıcılarından biri olan turizm sektörü her geçen gün önemini arttırmaktadır.

Bu çalışmanın amacı, Rize Ayder Turizm Bölgesine gelen ziyaretçilerin bölgedeki harcama davranışlarıyla, bölge ekonomisine olan katkıları ve turizmin bölgesel kalkınmaya olan etkilerini tespit etmektir. Çalışma, turizmin bölgesel kalkınmaya etkilerini tespit etmenin yanında akademik olarak ekonomi ve turizm literatürüne de katkı sağlamayı amaçlamaktadır.

Çalışmanın anakütlesi Ayder Turizm Bölgesine gelen yerli ve yabancı ziyaretçilerdir. Çalışma, anakütlenin büyüklüğünü temsilen 200 kişilik örnek kütle üzerinden yapılmıştır. Örnek kütle bölgedeki konaklamalı ziyaretçiler oluşturmaktadır. Örneklem büyüklüğü anakütleye ne kadar yaklaşırsa örneklem istatistikleri de anakütle değerlerine o kadar yaklaşır düşüncesiyle bu sayı daha da arttırmak mümkündür. Ancak örnek kütleinin arttırılması hususunda aşağıda belirtildiği gibi bazı kısıtlar ortaya çıkmıştır.

Ayder Turizm Bölgesine gelen ziyaretçilerin bölge ekonomisine katkıları ve bölgesel kalkınmaya etkilerinin tespitinde anket ve yüz yüze görüşme yöntemi kullanılmıştır.

Çalışmanın başında, 4 aşamadan ve 27 sorudan oluşan bir anket formu oluşturulmuştur. Söz konusu anket formu çalışmanın sonunda yer almaktadır. Anket formundaki ilk 10 soru kişisel bilgiler, 5 soru harcamalarla ilgili, daha sonra sorulan 5 soru mal ve hizmet fiyatları hakkındaki görüş ve düşünceler ve 7 soru ise memnuniyet ile ilgili tepkilerin ölçülmeye çalışıldığı sorulardır.

Anket, 200 kişi ile yüzyüze yapılan görüşmeler ve konaklama tesislerinde ziyaretçilere sunulan 27 soruluk anket formları ile yapılmıştır. Anket çalışması, turizm hareketlerinin en yoğun olarak yaşanmaya başladığı 2017 Haziran ayından başlayarak 2017 Aralık ayının sonuna kadar devam etmiştir. Ankette ziyaretçilerin demografik özellikleri, gelir durumları, tatil için ayırdıkları bütçeleri ile tatil boyunca konaklama, yiyecek-içecek, alışveriş, hediyelik eşya ve kaplıca ve aktiviteler gibi harcama davranışları ölçülmüştür.

Örnek kütle oluşturulmada çeşitli zorluklar ortaya çıkmıştır, bunlar gününbirlik seyahatlerin çokluğu, konaklamalı ziyaretçilere ulaşmadaki problemler, kişilerin ankete katılmak istememeleri, zaman kısıtı, yabancı dil sorunu gibi kısıtlar sayılabilir. Bu kısıtlar

örneklem grubun 200 kişi ile sınırlanmasına neden olduğu söylenebilir.

Çalışma sonucunda analizler, bu grup üzerinden yapılan anket sonucu elde edilen bilgiler kullanılarak yapılmıştır. Bu kapsamda, anket yöntemiyle oluşturulan veriler SPSS 23.0 istatistik programı yardımıyla değişkenlerin frekans değerleri ve yüzde dağılımları tespit edilmiş, elde edilen sonuçlar tablo ve grafikler yardımıyla analiz edilmiştir.

4.3. Elde Edilen Bulgular ve Analiz

Anket sorularına verilen cevapların frekans dağılımları ve yüzde değerleri yer almaktadır. Tespit edilen harcama miktarları günlük, aylık ve yıllık bazda hesaplanmıştır. Hesaplanan bulgular aşağıda yer almaktadır.

Ankete Katılanların Demografik Özellikleri

• Çalışmada ankete katılan ziyaretçilerin %26,5'i 18-30 arası yaş grubundan, %35'i 31-45, %29,5'i 46-60 ve %9'u 61 yaş ve üzeri yaş gruplarından oluşmaktadır.

• Çalışmada ankete katılan ziyaretçilerin %22'si kadınlar, %78'i erkeklerden oluşmaktadır.

• Çalışmada ankete katılan ziyaretçilerin %5,5'i ilköğretim, %22,5'i lise ve dengi okul ve %72'si üniversite mezunudur.

• Çalışmada ankete katılan ziyaretçilerin %25,5'ini kamu görevlisi, %34'ünü serbest meslek, %18,5'inin esnaf/tüccar ve %22'sinin emekli, öğrenci gibi diğer meslek gruplarından oluştuğu görülmektedir.

• Çalışmada ankete katılan ziyaretçilerin %77'sini yerli, %23'ünü yabancı ziyaretçilerden oluşmaktadır. Ankete katılan yabancı ziyaretçiler Ortadoğu ve Arap ülkeleri vatandaşlarıdır.

• Çalışmada ankete katılan ziyaretçilerin %64,5'i Ayder'e ilk kez geldikleri, %15'i 2 kez, %20,50'si 3 veya daha fazla sayıda geldikleri görülmektedir. Ziyaretçilerin çoğunun ilk kez Ayder Turizm Bölgesini ziyaret ettikleri söylenebilir.

• Çalışmada belirlenen ziyaretçilerin %34,5'i 1 (bir) gün, %51,5'i 2 (iki) gün, %10,5'i 3 (üç) gün, %3,5'i 4 (dört) ve üzeri gün konakladıkları, böylece ziyaretçilerin Ayder Turizm Bölgesinde genellikle 2 (iki) gün konakladıkları tespit edilmiştir.

• Çalışmada ankete katılan ziyaretçilerin %6,5'inin aylık gelirlerinin 2000 TL'ye kadar, %23,5'inin 2001-4000 TL arasında, %33,5'inin 4001-6000 TL, %24'ünün gelirinin 6001-8000 TL ve %12,5'inin aylık gelirini 8001 TL ve üzeri olduğu, böylece turistlerin

%33,5'i ve çoğunlukla ve yaklaşık 4001-6000 TL aylık gelire sahip oldukları tespit edilmiştir.

- Çalışmada ziyaretçilerin %26'sı 1501-2000 TL arasında bir bütçe ile Ayder Turizm Bölgesine tatile geldikleri, 1001-1500 TL arasında bütçesi olanların oranı %21,5, 1501-2500 TL arasından bütçe ayıranların %20 ve 2501 ile 3000 TL arasında bütçe ayıranların ankete katılanların %12'lik kısmını oluşturduğu tespit edilmiştir.

- Çalışmada belirlenen ziyaretçilerin %21'i Ayder tatili için 0-250 TL, %57'sinin 251-500 TL ve %14'ünün 501-750 TL arasında ortalama günlük bütçe ayırdıkları tespit edilmiştir.

Ankete Katılanların Genel Harcama Davranışları

- Ayder Turizm Bölgesinden ankete katılan 200 kişilik örneklem grubunun %5,5'i konaklama için 80-100 TL, %32,5'i 101-150 TL, %23'ü 151-200 TL, %17,5'i 201-250 TL, %5,5'i 251-300 TL, %5'i 301-350 TL, %6,5'i 351-400 TL ve %4,5'i 401 TL ile 800 TL arasında konaklama harcaması yaptıkları tespit edilmiştir. Özellikle turizmin en yoğun olduğu Temmuz ve Ağustos aylarında konaklama fiyatlarının 800-900 TL'ye ulaştığı, Ekim, Kasım ve Aralık aylarında yaklaşık 80-100 TL olduğu belirlenmiştir. Bu bağlamda konaklama harcaması günlük ortalamasının kişi başına 202,65 TL olduğu tespit edilmiştir.

- 200 kişilik örneklem grubunun yiyecek-içecek harcamalarının % 46,5'i 50 TL'ye kadar, %47,5'i 51-100 TL, %5'i 101-150 TL arasında olduğu, böylece konaklama dışında, günlük yiyecek-içecek harcamalar ortalamasının yaklaşık 55,25 TL olduğu tespit edilmiştir.

- Çalışmada ankete katılan ziyaretçilerin %61,5'i alışveriş/hediyelik eşya, kaplıca ve diğer etkinlikler için 50 TL'ye kadar, %22,5'i 51 ile 100 TL arasında günlük harcama yaptıkları ve böylece alışveriş/hediyelik eşya ve diğer harcamaların günlük ortalamasının 53,85 TL olduğu tespit edilmiştir.

- Bu verilere göre turistlerin, Ayder Turizm Bölgesinde, konaklama, yiyecek-içecek, alışveriş/hediyelik eşya ve kaplıca ve aktivite (zipline, rafting vb.) gibi diğer harcamalarıyla birlikte, toplam harcamalarının kişi başına günlük ortalama 311,75 TL olduğu tespit edilmiştir.

- Rize Kültür ve Turizm İl Müdürlüğü verilerine göre Ayder Turizm Bölgesine yılda ortalama konaklamalı olarak ziyaret eden turist sayısı 244 bin 296 kişidir (Rize İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2017).

- Bu bilgiler ışığında ve Tablo 2'de hesaplandığı gibi, Ayder Turizm Bölgesine gelen turistlerin 2017 yılında bölgede ortalama 75.115.540,80 TL'lik bir harcama yaptıkları tespit edilmiştir. Bu

bağlamda bölgeye turizm ekonomisi yönünden yaklaşık 75 milyon TL'lik bir para girişi ve bu miktarda bir ekonomik faaliyet gerçekleştiği söylenebilir.

Tablo 1'de, ankete katılan ziyaretçilerin günlük konaklama, yiyecek-içecek, alışveriş/hediyelik eşya ve kaplıca ve aktivite gibi diğer harcamalarının ayrı ayrı toplam miktarları gösterilmektedir. Tablo 1'e göre Rize Ayder Turizm Bölgesine gelen ziyaretçilerin günlük ortalama, konaklama harcamalarının 202,65 TL, yiyecek-içecek harcamalarının 55,25 TL ve alışveriş/hediyelik eşya, kaplıca ve aktivite gibi diğer harcamalar toplamının 53,85 TL olduğu tespit edilmiştir. Buna göre turistlerin Ayder Turizm Bölgesinde 1 (bir) günlük ortalama toplam harcama miktarının 311,75 TL olduğu sonucuna varılmıştır.

Tablo 1: Harcama Türlerine Göre Günlük Ortalama Harcama Miktarları Toplamı

Günlük Ortalama Harcama Miktarları (TL)	
Günlük Ortalama Konaklama Harcaması (A)	202,65
Günlük Ortalama Yiyecek-İçecek Harcaması (B)	55,25
Günlük Ortalama Alışveriş/Hediyelik Eşya, Kaplıca ve Aktivite Harcaması (C)	53,85
Günlük Ortalama Toplam Harcama Miktarı (A+B+C)	311,75

Rize Kültür ve Turizm İl Müdürlüğü verilerine göre Ayder Turizm Bölgesini ziyaret eden turist sayısı, konaklamalı olarak yılda ortalama 244 bin 296'dır (Rize İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2017). Bu veriye göre bölgeye gelen turist sayısı ise günlük ortalama 669,30'dur. Bu veriler baz alınarak Ayder Turizm Bölgesine gelen ziyaretçilerin, konaklama, yiyecek-içecek, alışveriş/ hediyelik eşya ve kaplıca ve aktivite gibi harcamalarının ortalama toplam miktarları günlük, aylık ve yıllık bazda hesaplanarak Tablo 2'de gösterilmiştir.

Tablo 2: Günlük, Aylık ve Yıllık Ortalama Toplam Harcama Miktarları

Günlük Ortalama Toplam Harcama Miktarı	669,30 x 311,75 = 208.654,28 TL
Aylık Ortalama Toplam Harcama Miktarı	208.654,28 x 30 = 6.259.628,40 TL
Yıllık Ortalama Toplam Harcama Miktarı	6.259.628,40 x 12 = 75.115.540,80 TL

Tablo 2’de Rize Ayder Turizm Bölgesine gelen ziyaretçilerin konaklama, yiyecek-ıçecek, alışveriş/hediyelik eşya, kaplıca ve aktivite gibi diğer harcamalar olmak üzere toplam günlük, aylık ve yıllık olarak hesaplanan miktarları gösterilmiştir. Tablo 2’ye göre ziyaretçilerin Rize Ayder Turizm Bölgesinde günlük ortalama toplam harcama miktarının 208.654,28 TL, aylık ortalama toplam harcama miktarının 6.259.628,40 TL ve nihayet yıllık ortalama toplam harcama miktarının 75.115.540,80 TL olduğu tespit edilmiştir.

- Çalışmada ankete katılan ziyaretçilerin %33’ü Rize Ayder Turizm Bölgesi’nde ulaşım ve tur fiyatlarını pahalı, %7,5’i çok pahalı, %57’si normal bulmaktadır.

- Çalışmada ankete katılan ziyaretçilerin %52,5’i Rize Ayder Turizm Bölgesi’nde konaklama fiyatlarını pahalı, %19’u çok pahalı %27,5’i normal bulmaktadır.

- Çalışmada ankete katılan ziyaretçilerin %45,5’i Ayder’de yiyecek-ıçecek fiyatlarını pahalı, %22,5’i çok pahalı, %31’i normal bulmaktadır.

- Çalışmada ankete katılan ziyaretçilerin %40’ı Rize Ayder Turizm Bölgesi’nde alışveriş/hediyelik eşya fiyatlarını pahalı, %41,5’i normal, %11’i çok pahalı bulmaktadır.

Ziyaretçilerin Ayder Turizm Bölgesi Hakkındaki Memnuniyetleri:

- Çalışmada belirlenen ziyaretçilerin %59,5’i Rize Ayder Turizm Bölgesinde ulaşım imkânlarını “yeterli”, %12,5’i “yetersiz”, %22,5’i “kısmen yeterli” olduğunu belirtmektedir.

- Çalışmada ankete katılan ziyaretçilerin %29,5’i Ayder’de konaklama tesisleri sayısının “yeterli”, %34’ü “yetersiz”, %28,5’i

“kısmen yeterli” olduğunu belirtmektedir. “Fikrim yok” diyenlerin oranı %8’dir

- Çalışmada ankete katılan ziyaretçilerin %42,5’i Rize Ayder Turizm Bölgesi’nde alışveriş imkânlarını “yetersiz”, %31’i “kısmen yeterli”, %12,5’u “yeterli” bulmaktadır. “Fikrim yok” diyenlerin oranı %14’tür.

- Çalışmada ankete katılan ziyaretçilerin %36,5’i eğlence yerleri sayısının “yetersiz”, %25’i “kısmen yeterli”, %14’5’i “yeterli” bulmaktadır. “Fikrim yok” diyenlerin sayısı %24’tür.

- Çalışmada belirlenen ziyaretçilerin %64’ü çevre temizliğini “iyi”, % 22’si “normal”, %8’i “kötü” bulmaktadır.

- Çalışmada belirlenen ziyaretçilerin %75’i kalabalık ve gürültü durumunu “normal”, %21’i “kalabalık ve gürültülü” bulmaktadır.

- Çalışmada ankete katılan ziyaretçilerin %59,5’i yerel halkın ve esnafın turistlere yönelik tutumlarını “iyi”, %14’ü “çok iyi”, %18’i “normal” ve % 8’5’i “kötü” bulmaktadır.

- Çalışmada belirlenen ziyaretçilerin %52,5’i işletmelerin ürün ve hizmet kalitesini “iyi”, %13’ü “çok iyi”, %28,5’i “normal” ve %6’sı “kötü” bulmaktadır.

SONUÇ VE ÖNERİLERİ

Rize Ayder Turizm Bölgesi, bölgesel ekonomik kalkınmaya verilebilecek örneklerden biridir. Bölgeye gelen ziyaretçilerin sayısı her yıl bir önceki yıla oranla arttığı görülmektedir. Rize İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü verilerine göre Rize’ye gelen yerli ve yabancı turist sayısı, 2007 yılında 475.313 kişi iken 2010 yılında 559.138 kişi, 2014 yılında 649.888 ve 2017 yılında 866.817 kişi olmuştur. Rize Ayder Turizm Bölesine 2017 tarihinde gelen toplam konaklamalı ziyaretçi sayısı ise 244.296 kişidir (Rize İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2017). Bu bağlamda yapılan analizde Rize Ayder Turizm Bölgesine gelen ziyaretçilerin bölgedeki harcama davranışlarıyla, bölge ekonomisine olan katkıları ve turizmin bölgesel kalkınmaya olan etkilerini tespit edilmeye çalışılmış ve çalışma sonucunda aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır.

Rize Ayder Turizm Bölgesine gelen ziyaretçilerin günlük ortalama, konaklama harcamalarının 202,65 TL, yiyecek-ıçecek harcamalarının 55,25 TL ve alışveriş/hediyelik eşya, kaplıca ve aktivite gibi diğer harcamalar toplamının 53,85 TL olduğu tespit edilmiştir. Buna göre turistlerin Ayder Turizm Bölgesinde 1 (bir) günlük ortalama toplam harcama miktarının 311,75 TL olduğu sonucuna varılmıştır. Ayrıca bölgede günlük ortalama toplam harcama miktarının 208.654,28 TL, aylık ortalama toplam harcama

miktarının 6.259.628,40 TL ve yıllık ortalama toplam harcama miktarının ise 75.115.540,80 TL olduğu tespit edilmiştir.

Turizmin, bölgeye olan katkısının daha arttırılması için;

▪ Bölge tabiat turizmi ile birlikte, kış turizmi, sağlık turizmi ve rafting, trekking (doğa yürüyüş), kampçılık, sportif olta balıkçılığı gibi alternatif turizm faaliyetlerinin dünya standartlarında, bilimsel turizm anlayışı ve kalitesi ile birlikte yapıldığı ve nitelikli turistlerin ziyaret ettiği bir çekim merkezi haline getirilmelidir.

▪ Bölge sadece kısa süreli görülebilecek yerler olarak değil, uzun süre konaklama yapılabilecek, bunların yanında kongre merkezi de olabilecek kalitede ve yeterlilikte altyapı ve üstyapı ile donatılmalıdır.

▪ Bölgeye yerli ve yabancı, profesyonel, büyük ölçekli turizm yatırımlarının çekim merkezi haline getirilmelidir. Bunun için turizm bölgesinin mümkün olduğunca geniş bir alana yayılarak bu alanlarda yatırımlar için teşvik ve yatırım kolaylıkları sağlanmalıdır.

▪ Bölgede faaliyet gösteren turizm işletmelerinin idari ve personel yapısı alanından eğitilmiş ve profesyonel olmalı, işletmeler nitelikli personellerin çalıştığı kurumsal işletmeler haline getirilmelidir.

▪ Bölgenin turizm çekiciliğinin arttırılabilmesi için sosyal, kültürel ve sportif faaliyet alanları, eğlence ve alışveriş merkezlerinin çoğaltılması ve mevcutlarının modernize edilmelidir.

▪ Bölgenin sadece Ayder Turizm Bölgesi ve çevresi haricinde, Rize'nin diğer bütün ilçelerindeki turizme yönelik elverişli doğal kaynaklarının değerlendirilmesi ve böylece var olan turizm potansiyellerinin bölge ekonomisine ve bölgesel kalkınmaya kazandırılması hızlandırılmalıdır.

KAYNAKÇA

- Açıklan, O. ve Saltık, A. (2007). Kalkınmada Yeni Kavram ve Stratejiler. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 10 (1), 5-27.
- Altınok, S., Karaçol, Z. ve Fırat, E. (2016). Kalkınmada Ar&Ge ve İnovasyonun Önemi: Türkiye Örneği. *International Conference on Euroasian Economies* <http://www.avekon.org/papers/1599.pdf> adresinden edinilmiştir.
- Avcı, E. (2011). İzmir'in İnanç Turizmi Potansiyelinin Seyahat Acenteleri Açısından Değerlendirilmesi (Yüksek Lisans tezi). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp> adresinden edinilmiştir.
- Bahar, O. ve Kozak, M. (2006). *Turizm Ekonomisi*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Crocker, D. A. (1991). Toward Development Ethics. *World Development*, 19 (5), 457-483.
- Çeken, H. (2008). Turizmin Bölgesel Kalkınmaya Etkisi Üzerine Teorik Bir İnceleme. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 10 (2), 293-304.
- Demirel, R. (2012). Ülkemize Yönelik Turizm Talebinin Ekonomiye Etkileri (Uzmanlık tezi). T.C. Kültür Ve Turizm Bakanlığı Tanıtma Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Gezici, F. (1998). Sürdürülebilir Bölgesel Kalkınma Amacında Turizm Eylemlerinin Etkisi: Türkiye Üzerine Karşılaştırmalı Bir Araştırma (Doktora tezi). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp> adreslerinden edinilmiştir.
- Giritlioğlu, İ., İpar, M.S. ve Özlü, B. (2015). Turizm Ve Bölgesel Kalkınma İlişkisi: TRC1 Bölgesi Üzerine Bir İnceleme. *Uluslararası Hakemli Beşeri ve Akademik Bilimler Dergisi* 4 (14), 217-232. <http://www.uhbabdergisi.com/imagesbuyuk/b2d47UHBAB%2014.pdf> adresinden 24.06.2017 tarihinde edinilmiştir.
- Harris, J. M. (2000). Sürdürülebilir Kalkınmanın Temel Prensipleri. <http://www.sdergi.hacettepe.edu.tr/makaleler/EmineOzmet2eviri.pdf> adresinden 10.06.2017 tarihinde edinilmiştir.
- Ildırrar, M. (2004). *Bölgesel Kalkınma ve Gelişme Stratejileri* (1. Baskı). Adana: Nobel Yayınları.
- Işık, N.ve Kılınç, E. C. (2012). İnovasyon Güdümlü Kalkınma: Avrupa Birliği Ülkeleri ve Türkiye Üzerine Bir İnceleme. *Girişimcilik ve İnovasyon Yönetimi Dergisi*, 1 (1), 36-42.
- İlkin, A. ve Dinçer, M. Z. (1991). *Ekonomik ve Sosyal Sorunlar-Çözüm Önerileri Dizisi*. Ankara: TOBB Yayınları, No.217.

- İstanbul Ticaret Odası, (2001). Anadolu'nun Yeni Turizm Olanakları ve Bölgesel Kalkınmadaki Yeri. İstanbul: İTO Yayın No:28 http://www.ito.org.tr/ito_yayin/0017529.pdf adresinden 23.09.2017 tarihinde edinilmiştir.
- Kabasakal, U. (2007). Bölgelerarası Kalkınma ve Turizm: Elazığ Örneği. Fırat Üniversitesi Doğu Anadolu Araştırma ve Uygulama Merkezi,6 (1), 1-11. <http://web.firat.edu.tr/daum/default.asp?id=80> adresinden 02.10.2017 tarihinde edinilmiştir.
- Karataş, M. ve Çankaya, E. (2010). İktisadi Kalkınma Sürecinde Beşeri Sermayeye İlişkin Bir İnceleme. Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (3), 29-55.
- Kozak, M. ve Bahar, O. (2013). Turizm Ekonomisi. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını No: 2908.
- Olalı, H. ve Timur, A. (1988). Turizm Ekonomisi, İzmir: Ofis Ticaret Matbaacılık.
- Özbek, A. (2010) Sosyal Politika-Sosyal Kalkınma İlişkisi. Yatırım Destek Ofisi http://www.investdiyarbakir.com/tr-tr/koseyazilari/sosyal_politika-sosyal-kalkinma-iliskisi-368 adresinden 13.06.2017 tarihinde edinilmiştir.
- Özdemir, M. (2017). Rekreasyon. <http://rekreasyon.org/turizm-nedir/> adresinden 30.06.2017 tarihinde edinilmiştir.
- Özgüven, A.(1988). İktisadi Büyüme İktisadi Kalkınma ve Japon Kalkınması (1.Baskı). İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Özyakışır, D. (2011). Beşeri Sermayenin Ekonomik Kalkınma Sürecindeki Rolü: Teorik Bir Değerlendirme. Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi, 6 (1), 46-65.
- Rize İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü (2018). <http://www.rizekulturturizm.gov.tr/>
- Sevinç, H. (2011). Bölgesel Kalkınma Sorunsalı: Türkiye'de Uygulanan Bölgesel Kalkınma Politikaları. Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi, 6 (2), 36-52.
- Tunçsiper, B., Temeloğlu, E. ve Altunöz, O. (2011). Bölgesel Kalkınmada Turizmin Rolünün Yerel Halkın Görüşleri Çerçevesinde Belirlenmesi: Ayvacık (Assos) Örneği. Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi, 2(1), 93-112.
- Türkeri, İ. (2014). Destinasyon Aidiyeti Oluşturulmasında Destinasyon İmajının ve Kişiliğinin Rolü: Kış Turizmi Örneği Palandöken Kayak Merkezi (Yüksek Lisans tezi). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp> adresinden edinilmiştir.
- Yıldız, Z. (2007). Turizmin Bölgesel Kalkınmaya Sağladığı Katkılar ve Göller Bölgesi Uygulaması (Doktora tezi). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp> adresinden edinilmiştir.